

Mikael Ottosson

Beatriz Lindqvist, Mats Lindqvist:

När kunden är kung: effekter av en transnationell ekonomi

Umeå: Boréa förlag, 2008

I min egen utveckling som såväl forskare som människa är Mats Lindqvist (1987) och hans doktorsavhandling *Klasskamrater: om industriellt arbete och kulturell formation 1880-1920* central. Förutom att jag ägnade större delen av 1990-talet åt att skriva en avhandling om en bruksortskultur stadd i förändring fann jag stor inspiration i den utgångspunkt Lindqvist konsekvent intog: historien och de samhälleliga strukturerna bärs upp, skapas och återskapas av oss här och nu. Mats Lindqvist menar att kapitalismens historia skrivs i Svedala, och i Kosta, och i Sveg, och i Kalix ... Det är en utgångspunkt som få invänder mot, men inte desto mindre brukar vi förlägga historiens vingslag till fjärran platser och omständigheter. När jag (som historiker) studerar arbetslivets strukturella förändringsmönster är det lätt att bortse från att dessa strukturer både skapas, ges mening och får konsekvenser i lokala sammanhang.

Även om det nu har gått 20 år sedan Mats Lindqvist gav ut sin studie av metallarbetarna i Svedala är utgångspunkten densamma när Beatriz och Mats Lindqvist har växlat fokus från det moderna samhällets barndom till dess slut, vad de väljer att kalla det senmoderna samhället. Författarna menar att kapitalismens förändring händer på Flextronics i Karlskrona och i hotellbaren i Riga. Frågan som programmatiskt målas upp i bokens inledning är vad som utmärker arbetet i en senmodern global ekonomi och hur

detta arbete upplevs. Författarna frågar sig hur ”globalisering och nyliberalism [har] påverkat orter och individer i regionen runt Östersjön?” Anslaget är stort och brett och har med varierande framgång prövats förut. I genren hittar vi storheter som Richard Sennetts och Ulrich Becks samtidsstudier.

Mikael Ottosson, fil dr i historia, lektor i arbetsvetenskap vid IMER och forskare vid Centrum för tillämpad arbetslivsforskning (CTA), Malmö högskola.
Mikael.Fredrik.Ottosson@mah.se

Bokens disposition är att två separata studier presenteras utifrån ett gemensamt teoretiskt ramverk. Mats Lindqvist har genomfört en undersökning av Flextronics i Visby och Karlskrona medan Beatriz Lindqvist har genomfört en undersökning av sexindustrin i Riga. Författarna söker i en avslutande diskussion finna beröringspunkter mellan de båda nedslagen och säga någonting essentiellt om den senmoderna kapitalismen. Deras anslag är som ovan nämndes det globala i det lokala och de frågar sig vad senmodern kapitalism är för arbetare i Karlskrona och prostituerade i Riga. De frågar sig vad senmodern kapitalism är på riktigt.

Arbete i en senmodern kapitalism

Bokens teoretiska ramverk hämtar författarna från Edward Webster och Karl von Holdt och deras modell där ekonomin är uppdelad i tre olika zoner. Den första zonen kännetecknas av legala och stabila anställningsförhållanden; en verklighet som brukar förknippas med det moderna samhället eller mer konkret 1900-talets industrisamhälle. Zon två kännetecknas däremot av att anställningarna är legala, men temporära. Medan företagens kärnkompetenser ligger i zon ett ligger de utbytbara och de som behövs vid produktionstoppar i zon två. Författarna anknyter till vår samtida debatt där en hög grad av flexibilitet oftast ses som bra och nödvändig. De temporära anställningarna i zon två svarar bättre mot det senmoderna samhällets ideologiska strömningar där begrepp som frihandel, globalisering, liberalism, kundorientering, flexibilitet och *lean production* är centrala. Kring dessa båda legala zoner kretsar sedan en social och ekonomisk periferi, exempelvis oregistrerad eller svart tjänstesektor, kännetecknad av dåliga arbetsförhållanden och illegala anställningsformer. I zon tre hittar vi också de permanent arbetslösa, de marginaliserade eller det som i dagens svenska debatt kallas för "utanförskapet". Webster och von Holdt menar att det går att se dels en segmentering av arbetsmarknaden, dels en accelererande rörelse från zon ett i riktning mot zon tre. I den senmoderna ekonomin försörjer sig allt fler genom osäkra och tillfälliga anställningar som i vissa fall också måste kompletteras med kriminalitet och prostitution. Det finns uppenbara likheter mellan Webster och von Holdts modell och Atkinsons flexibilitetsmodell med tre typer av flexibilitet: funktionell, numerisk och finansiell. I fonden ligger globalisering, nyliberal ideologi, Internet och informationsteknologi. Även om den använda teorin lämnar en hel del luckor är det spännande läsning som utlovar mycket och ger mersmak.

Senmodernt arbete i zon två

Centralt i Mats Lindqvists beskrivning av Flextronics står det kapitalistiska företags förändring. Det klassiska industriföretaget med sin kärnverksamhet i produktionen har ersatts med företag där verksamheter som forskning, produktutveckling, försäljning och branding står i fokus. Om vi talar med Marx kan vi

säga att produktionssfären har ersatts av cirkulationssfären. Här handlar det om Ericssons outsourcing av sin produktion till Flextronics. Flextronics är enligt Mats Lindqvist ett typexempel på ett senmodernt företag. Det saknar såväl rumslig som temporal förankring och flyter omkring i en transnationell ekonomi. Organisationens själ kommer till uttryck i namnet – det är ett företag som har gjort flexibilitet till sin affärsidé. Av detta följer att också arbetskraften måste vara flexibel. De flesta anställningsformer som Mats Lindqvist möter är projektanställningar, eller kanske snarare orderanställningar. Arbetskraften anställs när Flextronics får in en order på mobiltelefoner – oftast från Ericsson. I korthet kan sägas att före detta Ericssonanställda tillverkar Ericssontelefoner i Ericssons gamla produktionslokaler, men med otryggare anställningsformer.

På Flextronics står kunden i centrum. Motsättningen står inte längre mellan arbete och kapital eller mellan företagsledning och arbetare. I sina intervjuer finner Mats Lindqvist snarare att arbetarna ser motsättningen mellan kunden och Flextronics. Avståndet mellan kunden och arbetet har krympt så pass mycket att varan redan är såld när den produceras. Kunden Ericsson är därför närvarande i produktionsprocessen. Enligt de anställda som träder fram i boken är det därför inte Flextronics ledning som är skuld till att anställningsvillkoren försämrats eller att produktionen flyttas till länder med lägre löner. Det som sker det sker för att kunden önskar det. Vill man som arbetare ha bättre villkor kanske kunden (läs Ericsson) väljer att handla produktionen av telefoner någon annanstans. En av Mats Lindqvists informatorer uttrycker det som ”Det är kunden som egentligen sätter priset mot leverantören”. Flextronics säljer till Ericsson och arbetarna säljer till Flextronics. Den värld som framtonar i intervjuerna är en värld av entreprenörer.

Det centrala resultatet är en autentisk bild av en värld där varslet är ständigt närvarande. Osäkerhet, korta anställningsformer, människor som periodvis sitter hemma och väntar på att bli ”inringda” till en ny order.

Senmodernt arbete i zon tre

Om Mats Lindqvist betraktar arbetet i Websters och von Holdts andra zon betraktar Beatriz Lindqvist ”arbetet” i den tredje zonen. Jag sätter ”arbetet” inom citationstecken då frågan inte reds ut – är det arbete? Det handlar kanske snarare om de marginella försörjningsformernas zon som här befolkas av prostituerade, tjuvar och andra som opererar i lagens utmarker. Geografiskt är studien placerad i Baltikum och mer precist i Riga. Det geografiska rummet blir därmed Östersjön. På samma sätt som telecomindustrin i form av Flextronics rör sig över och knyter samman länderna kring detta innanhav spinner sexindustrin en liknande väv. Sexuella tjänster ”produceras” av (som regel) unga kvinnor, många gånger från forna Sovjetdominerade länder i Östeuropa. De sexuella tjänsterna pro-

duceras och konsumeras dock oberoende av rummet. Sex köps i såväl Sverige som Riga av män, däribland många svenska män. Många gånger utgår handeln från Internet och sexindustrin följer den övriga ekonomins utveckling med allt kortare vägar mellan kund och producent. Fram tonar en bild av en verksamhet där kunden, sexköparen, är ständigt närvarande. De intervjuer som Beatriz Lindqvist redovisar beskriver samtidigt hårda och utsatta liv med inslag av fattigdom, utnyttjande, trafficking och drogmissbruk.

Myndigheter och hjälporganisationer i såväl Sverige som andra länder upplever den Östeuropeiska sexindustrin som otäck, problematisk och människokränkande. De agerar därför dels för att motverka trafficking, dels för att motverka förekomsten prostitution. Beatriz Lindqvist visar i sin bokdel att dessa insatser många gånger färgas av koloniala eller postkoloniala attityder kring klass, ras och etnicitet. De prostituerade objektifieras och betraktas som hjälplösa offer för män, hallickar och ligor. Utgångspunkten för Beatriz Lindqvists tolkning är att de prostituerade, om än utifrån starkt begränsande strukturer, har valt att sälja sexuella tjänster. De upplever sig inte som "prostituerade", utan deras självbild vetter mot att de säljer tjänster för att kunna försörja sig. Även om inte författaren använder just det begreppet, kan man fråga sig om hon menar att de i likhet med Flextronicsarbetarna snarare kan liknas vid "entreprenörer".

Den bokdel som har författats av Beatriz Lindqvist genomsyras av starkt engagemang och när de prostituerade kommer till tals är deras verklighet många gånger mycket närvarande. Dock försvinner livet och livsvillkoren i Websters och von Holdts tredje zon då bokdelen i huvudsak behandlar det ojämlika förhållandet mellan det rika (läs Sverige) och det fattiga (läs Östeuropa).

Två böcker till priset av en

Ämnet och tematiken är viktig och central. "Den nya ekonomin" rymmer många floskler och försanthållanden som behöver nagelfaras. Frågan om vad de senaste årtiondenas samhällsomvandling har inneburit för den arbetande människan ställs allt för sällan. Jag kan se kopplingen mellan arbetsvillkoren på Flextronics Karlskronafabrik och Rigas sexarbete. Det handlar om en kapitalismens logik. Det handlar om producenter och köpare av varor och tjänster. Jag kan också se hur anställnings- och försörjningsvillkoren förskjuts i riktning mot visstidsanställning och marginalisering.

Boken innehåller en spännande och intressant inledning där arbetets förändrade villkor knyts till globalisering och nyliberal ideologi. Boken innehåller också två intressanta empiriska avsnitt. Allt är spännande var för sig, men bokdelarna går inte att läsa i följd. Författarna har inte lyckats skriva samman bokdelarna och den teoretiska ansatsen fullföljs inte. Istället för en diskussion av svenska attityder till balter hade vi behövt en diskussion av hur människor försörjer sig

i en marginalekonomi. Det hade varit intressant med en diskussion av rörelsen mellan "legala" tillfälliga anställningar och "illegala" anställningar bortom det traditionella lönearbetet. Då hade författarna kunnat fråga sig hur arbetarna på Flextronics försörjer sig när deras kontrakt inte förlängs. Kan vi också i Sverige se en ekonomisk marginalisering bortom de tillfälliga anställningarna?

Frågan om vad som är arbete och arbetskraft i den senmoderna ekonomin tangeras, men besvaras inte. Frågan är viktig. Vad är skillnaden mellan försörjning och arbete? Är prostitution arbete? Är medverkan i sexfilmsproduktion arbete? Är det någon skillnad om en ung kvinna i ett call center säljer telefonsex eller om hon säljer försäkringar? Är det någon skillnad mellan sexarbete, svartarbete och att göra inbrott? Hur kommer försörjning genom försörjningsstöd, sjukersättning och A-kassa in i sammanhanget? Trots allt är prostitution inte den vanligaste försörjningsformen för människor som ställs utan arbete. Jag är medveten om att jag har svårt att frigöra mig från moraliska begränsningar, men jag skulle vilja placera prostitution ett antal zoner längre bort.

Jag har varit kritisk varför jag avslutningsvis vill poängtera att boken (eller egentligen böckerna) är väl värd att läsa för den som är intresserad av den senmoderna kapitalismens ledord som "den nya ekonomin", globalisering, kundorientering, *lean production* och flexibilitet.

